

Voorwoord

Door Bas Heijne

1

Toen Joseph Conrad in 1895 debuteerde met zijn in het Engels geschreven roman *Almayers Luchtkasteel* (*Almayer's Folly*) had hij al verschillende levens achter de rug. Hij werd geboren in 1857 als Józef Teodor Konrad Nalecz Korzeniowski in Berduczów, een provinciestad die voorheen deel uitmaakte van Polen, maar in die tijd onder de heerschappij stond van de Russische tsaar. Zijn vader, Apollo, een Poolse verarmde aristocraat, was schrijver, literair vertaler en een hartstochtelijke Poolse patriot, fel gekant tegen de Russische overheerser. Zijn romantisch activisme voor de Poolse zaak bracht hem in aanraking met verzetsstrijders en in 1861 werd hij door de Russen gearresteerd en opgesloten in de beruchte citadel van Warschau. Het jaar daarop werden Apollo, zijn vrouw Ewa en hun jonge zoontje verbannen naar het ijzige Vologda, zo'n vijfhonderd kilometer ten noorden van Moskou, waar ze in erbarmelijke omstandigheden moesten zien te overleven. Een jaar later mochten Apollo en zijn gezin naar noordoost-Oekraïne vertrekken, waar het leven een stuk aangenamer was. Maar voor Conrads moeder was het te laat – ze stierf in 1865 aan tuberculose. Vier jaar later overleed Apollo aan

dezelfde ziekte, als een gebroken man. De weesjongen kwam onder de hoede te staan van de broer van zijn moeder, Tadeusz Bobrowski, een man die tot aan diens dood in 1894 trouw afwisselend de rol van zedenmeester, weldoener en beschermengel op zich zou nemen.

Als kind was Conrad – niet verrassend na wat hij had moeten doorstaan – ziekelijk en nerveus. Hij zou dat ook zijn hele verdere leven blijven; zijn schrijverschap wordt getekend door depressies en psychosomatische aandoeningen. Ondanks zijn overduidelijke intelligentie kwam de jonge Conrad slecht mee op school; op een gegeven moment kreeg hij alleen nog privéonderwijs. Ook dat haalde niet veel uit. Toen hij op zijn zestiende aangaf naar zee te willen, stuitte hij aanvankelijk op felle tegenstand van zijn oom: voor hem was het onbegrijpelijk dat iemand met zijn afkomst voor een dergelijke loopbaan zou kiezen. Uiteindelijk, zoals altijd eigenlijk, gaf hij toe en liet hij de tiener naar Marseille vertrekken.

In de Franse havenstad begon Conrad zijn leven als zee-man, een bestaan dat bijna twintig jaar duurde. Pas in de jaren negentig, toen hij inmiddels was opgeklommen tot kapitein bij de Engelse koopvaardij, zette hij er met moeite een punt achter. Zelfs nadat hij zijn eerste romans had gepubliceerd bleef hij nog een flinke tijd halfhartig zoeken naar schepen waarop hij zou kunnen aanmonsteren.

Biografen hebben zijn talloze reizen op zeilschepen en stoomboten, die meer dan de halve wereld beslaan, zorgvuldig in kaart gebracht; we weten op welke schepen Jozéf Korzeniowski voer, welke rang hij had, waar hij aanmeerde en voor hoelang. Maar over zijn innerlijke leven in die vormende jaren weten we bar weinig. En zelfs wat we weten blijft schimmig, ambivalent. Zijn zelfmoordpoging in Marseille in 1878, kwam die voort uit zijn diepe wanhoop over een uit-

Aantekening van de auteur*

Ik ben ervan op de hoogte dat met de beoordeling van literatuur die leeft van vreemde mensen en rondneust in verre landen, in de schaduw van palmen, in het onbeschutte, verblindende licht van zonovergoten stranden, tussen deugdzame kannibalen en de meer ontwikkelde pioniers van onze roemrijke zeden, een dame van aanzien in de wereld van de letteren* haar afkeuring erover samenvatte door te zeggen dat de verhalen die ze voortbracht ‘van beschaving ontdaan’ waren. En met dat vonnis zijn, vrees ik, niet alleen de verhalen, maar ook de vreemde mensen en de verre landen afgekeurd met een oordeel dat getuigt van een neerbuigende afkeer.

De mening van een vrouw: intuïtief, intelligent, onder woorden gebracht met een welgekozen charme – onfeilbaar. Een mening die met gerechtigheid niets van doen heeft. De criticaster en de rechter lijkt te geloven dat in die verre landen elke uiting van vreugde een strijdkreet en een krijgsdans is, elke vorm van pathos een brul en een spookachtige grijns van gevijlde tanden en dat de oplossing van alle problemen in de loop van een revolver ligt of op de punt van een assegai. Toch is het niet zo. Maar de dwalende magistraat kan als excuus zich op de misleidende aard van het bewijs beroepen.

De afbeelding van het leven, zowel daar als hier, is met hetzelfde zorgvuldige detail getekend, ingekleurd met dezelfde tinten. Enkel door de wrede sereniteit van de hemel, onder de genadeloze gloed van de zon mist het verblinde oog het

subtiële detail, ziet het slechts de krachtige contouren, terwijl de kleuren in het onbeweeglijke licht grof en zonder schaduwen lijken. Desalniettemin is het dezelfde afbeelding. En er bestaat een band tussen ons en die mensen zo ver weg. Ik heb het in dit verband over mannen en vrouwen – niet over de bekoorlijke, gracieuze fantomen die in onze modder en rook rondwaren en met de glans van al onze deugden zacht lichtgevend zijn, die elke vorm van beschaving bezitten, elke vorm van fijngevoeligheid, elke vorm van wijsheid, maar die geen hart bezitten daar ze enkel fantomen zijn.

De onsterfelijken staan (waarschijnlijk) welwillend tegenover hen: de engelen boven of de duivels beneden. Ik stel me ermee tevreden welwillend tegenover gewone stervelingen te staan, ongeacht waar ze leven: in huizen of in tenten, op straat onder een mist of in de bossen achter de donkere streep van troosteloze mangroves die de weidse eenzaamheid van de zee omzomen. Want hun land, net zoals het onze, ligt onder de ondoorgroendelijke ogen van de Allerhoogste. Hun hart, net zoals het onze, moet de last van de gaven van de hemel ondergaan: de vloek van zekerheden en de zegeningen van illusies, de bitterheid van onze wijsheid en de misleidende troost van onze dwaasheid.

J.C.
1895

Hoofdstuk 1

‘Kaspar! *Makan!*’*

De bekende schrille stem liet Almayer* opschrikken uit zijn droom van een prachtige toekomst naar de nare werkelijkheid van het hier en nu. Ook een nare stem. Hij hoorde hem al vele jaren en elk jaar stond deze hem minder aan. Het deed er niet toe, aan dit alles zou gauw een einde komen.

Hij wipte ongemakkelijk van de ene voet op de andere, maar sloeg verder geen acht op de oproep. Terwijl hij met beide ellebogen op de balustrade van de veranda leunde, bleef hij met een onbeweeglijke blik staren naar de grote rivier die – onverschillig en gehaast – voor zijn ogen stroomde. Hij keek er graag naar rond het uur van de zonsondergang, misschien omdat op dat moment de ondergaande zon een gloeiende gouden tint op het water van de Pantai* verspreidde, en Almayer hield zich in gedachten vaak met goud bezig; goud dat hem niet gelukt was te bemachtigen, goud dat de anderen hadden bemachtigd – met bedrog, natuurlijk – of goud dat hij nog van plan was te bemachtigen, door middel van zijn eigen eerlijke inspanningen, voor hemzelf en voor Nina. Hij dompelde zich onder in zijn droom van rijkdom en macht, weg van deze kust waar hij al zovele jaren woonde, waarbij hij de verbittering van het geploeter en gezwoeg vergat in het vooruitzicht op een grote, fantastische beloning. Ze zouden in Europa wonen, hij en zijn dochter. Ze zouden rijk en gerespecteerd zijn. Niemand zou haar andere huidskleur

zien bij haar grote schoonheid en zijn onmetelijke rijkdom. Als getuige van haar successen zou hij weer jong worden, hij zou de vijftienvintig jaar vergeten van het frustrerende gevecht op deze kust waar hij zich een gevangene voelde. Dit allemaal was bijna binnen zijn bereik. Als Dain* nu maar terugkwam! En hij moest gauw komen – in zijn eigen belang, voor zijn eigen aandeel. Hij was nu al meer dan een week te laat! Misschien zou hij vanavond komen. Dat waren Almayers gedachten terwijl hij op de veranda stond van zijn nieuwe huis dat al in verval raakte – het recentste fiasco in zijn leven – en hij over de brede rivier uitkeek. Die avond lag er geen gouden tint op, want ze was door de regen gezwollen en tolde onder zijn onachtzame blik voort als een kwade, modderige stroom, kleine stukken drijfhout en grote dode stronken met zich meevoerende en hele ontwortelde bomen met takken en bladeren te midden van het kolkende en woest brullende water.

Een van die bomen op drift liep vast op de glooiende oever, vlak bij het huis, en Almayer, zijn droom veronachtzamed, keek ernaar met apathische interesse. De boom draaide langzaam rond, te midden van het sissende, schuimende water, en zodra hij vrijkwam van de hindernis bewoog hij weer stroomafwaarts, rolde traag om, richtte een lange, kale tak omhoog als een hand in een stomme smeekbede opgetild naar de hemel tegen het brute, onnodige geweld van de rivier. Almayers nieuwsgierigheid naar het lot van die boom wakkerde snel aan. Hij leunde voorover om te kijken of hij voorbij het lage deel beneden zou komen. Dat gebeurde ook. Almayer kwam weer overeind en bedacht dat diens koers naar zee nu vrij was, en hij benijdde het lot van dat levenloze ding dat in de steeds diepere duisternis kleiner en vager werd. Terwijl hij het volledig uit het oog verloor, vroeg hij zich af hoe ver het

op zee zou afdrijven. Zou de stroming het naar het noorden of het zuiden dragen? Naar het zuiden, waarschijnlijk, tot het in het zicht van Celebes* afdreef, helemaal naar Makassar* wellicht!

Makassar! Almayers levendige fantasie liet de boom achter op zijn denkbeeldige tocht, maar in zijn herinnering, die een jaar of twintig of nog langer geen gelijke tred hield met de tijd, zag hij een jonge, slanke Almayer, helemaal in het wit en niet opzichtig gekleed, die van de Hollandse postboot aan wal ging op de stoffige aanlegsteiger in Makassar, met als doel fortuin na te jagen in de *gudangs** van de oude Hudig. Het was een belangrijk keerpunt in zijn leven, voor hem het begin van een nieuw bestaan. Zijn vader, een lagere ambtenaar in dienst bij de Botanische Tuinen van Buitenzorg*, was ongetwijfeld opgetogen over het feit dat hij zijn zoon bij zo'n firma een plaats kon bezorgen. De jongeman zelf liet ook maar wat graag de giftige kust van Java achter zich, en het schrale comfort van de ouderlijke bungalow waar zijn vader constant mopperde over de stompzinnigheid van de inheemse tuinlieden en waar zijn moeder vanuit de diepte van haar lange leunstoel jammerde over de verloren glorie van Amsterdam waar ze was opgegroeid, en over haar maatschappelijke positie aldaar als de dochter van een sigarenhandelaar.

Almayer had zijn thuis luchthartig en met meer lucht in zijn portemonnee verlaten; hij sprak goed Engels en was een kei in rekenen, hij stond klaar om de wereld te veroveren, ervan overtuigd dat hij dat ook zou doen.

Na die twintig jaar, zoals hij daar stond in de benauwde, verstikkende hitte van een Borneose avond, riep hij met genoeglijk leedwezen het beeld in herinnering van Hudigs imposante, koele pakhuizen met hun lange, rechte lanen met kratten jenever en balen textiel uit Manchester, de grote deur

die geluidloos zwenkte, het zwakke licht van die plek, zo aangenaam na het felle licht van de straten, de kleine afgeperkte ruimtes tussen stapels handelswaar waar de Chinese klerken, proper, kalm en met trieste blik, rap en in stilte schreven te midden van de herrie van de werkploegen die vaten rolden of kratten verplaatsten, terwijl ze liedjes neurieden die eindigden met een felle kreet. Op het hogere uiteinde, tegenover de grote deur, was een grotere, goed verlichte ruimte afgeperkt; door de afstand werd het lawaai gedempt en erbovenuit steeg het zachte, continue getinkel op van zilveren guldens die andere discrete Chinezen aan het tellen waren en opstapelden onder de supervisie van mijnheer Vinck, de kassier, het genie dat op die plek aan het hoofd stond – de rechterhand van de Meester.

In die helder verlichte ruimte werkte Almayer aan zijn tafel niet ver verwijderd van een kleine groengeverfde deur waar altijd een Maleier met een rode sjerp en tulband stond en wiens hand, met een touwtje dat van boven omlaag bungelde, met de regelmaat van een machine op en neer bewoog. Het touw bracht een waaier in beweging aan de andere kant van de groene deur waar het zogenaamde privékantoor zich bevond en waar de oude Hudig – de Meester – troonde, die er lawaaiige ontvangsten hield. Soms vloog de kleine deur open en werd door de blauwige waas van tabaksrook een lange tafel vol flessen, verschillend van vorm, en grote waterkruiken naar de buitenwereld onthuld, rotan leunstoelen waar lawaaiige mannen lui uitgestrekt in hingen, terwijl de Meester zijn hoofd door de deur stak en met zijn hand op de klink vertrouwelijk iets tegen Vinck bromde, soms een opdracht omlaag naar het pakhuis bulderde of een aarzelende nieuweling ontwaarde en hem met een vriendschappelijke brul begroette: ‘Welgome, Gapitan! Ver’ you gome from? Bali,

hè? Got ponies*? I vant ponies! Vant all you got, ha! Ha! Ha! Gome in!’ Dan werd de nieuweling met loeiende kreten naar binnen getrokken, de deur ging dicht en de gebruikelijke geluiden vulden weer de ruimte: het gezang van de arbeiders, het geratel van vaten, het gekras van rappe pennen, terwijl boven dit alles uit het muzikale gerinkel van zware zilverstukken klonk die onafgebroken door de gele vingers van gediensstige Chinezen stroomden.

Toentertijd bruiste Makassar van leven en van handel. Het was de plek in de eilandengroep waar allerlei stoutmoedige figuren heen gingen die, nadat ze schoeners op de kust van Australië hadden uitgerust, op de Maleise archipel neerstreken op zoek naar geld en avontuur. Stoutmoedig, roekeloos, hard in handeldrijven, niet vies van een schermutseling met piraten die tot dan toe op menige kust waren te vinden, snel geld makend, en gewoonlijk hadden ze in de baai een onbepaalde plaats van samenkomst met als doel handel en vermaak. De Hollandse kooplieden noemden die lui Engelse sjacheraars; sommigen waren ongetwijfeld fatsoenlijke mannen voor wie die manier van leven een zekere charme bezat, de meesten waren zeelui, de ongekroonde koning van hen allen was Tom Lingard, die door de Maleiers, oprechte lieden of bedriegers, vredige vissers of keiharde geweldplegers, erkend werd als de ‘Raja* Laut’ – de Koning van de Zee.

Almayer had over hem horen vertellen toen hij amper drie dagen in Makassar was, hij had de verhalen gehoord over zijn handige manier van zakendoen, zijn geliefdes, en ook zijn keiharde gevechten met de Sulu-piraten*, alsook het romantische praatje over een kind, een meisje, dat in een prauw van de piraten door de zegevierende Lingard was gevonden, toen hij na een lange krachtmeting aan boord van het vaartuig ging en de bemanning overboord joeg. Het was algemeen

bekend dat dit meisje, dat Lingard had geadopteerd, haar opvoeding genoot in een nonnenklooster op Java en dat hij haar 'mijn dochter' noemde. Hij had een krachtige eed gezworen haar aan een blanke man uit te huwelijken voordat hij naar zijn vaderland terugkeerde en dat hij haar al zijn geld zou nalaten. 'En kapitein Lingard heeft een hoop geld,' placht mijnheer Vinck met zijn hoofd naar één kant plechtig te zeggen, 'een hoop geld, meer dan Hudig!' En na een pauze – alleen maar om zijn toehoorders van hun verbazing over zo'n ongelooflijke bewering te laten bekomen – placht hij op verklarende fluisterton eraan toe te voegen: 'Hij heeft een rivier ontdekt, weet je.'

Dat was het! Hij had een rivier ontdekt! Dat was het wat de oude Lingard zo hoog boven het gewone volk van zeevarende avonturiers plaatste die overdag met Hudig handeldreven en 's avonds champagne dronken, gokten, luidruchtige liedjes zongen en onder de brede veranda van het Sunda Hotel met halfbloed meisjes de liefde bedreven. Op die rivier, waar alleen hij de toegangswateren van kende, bracht Lingard steeds zijn gemengde vracht van manchester textiel, koperen gongs, geweren en buskruit heen. Zijn brigantijn de Flash, waar hij zelf het commando over voerde, verdween bij die gelegenheden 's nachts in alle stilte van de ankerplaats terwijl zijn metgezellen de uitwerking van de nachtelijke braspartij uitsliepen nadat Lingard, voordat hij aan boord ging, ze onder de tafel had gedronken en hijzelf niet onder invloed was van welke hoeveelheid drank dan ook. Velen probeerden hem achterna te gaan en dat land van overvloed te vinden met ruwe rubber en rotan palmbomen, pareloesters en vogelnesten, bijenwas en hars, maar de kleine Flash zeilde in die zeeën sneller dan welk vaartuig ook. Een paar leden schipbreuk op verborgen zandbanken en koraalriffen, waarbij ze alles verspeelden en